

WWW.UNS.BS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Телена Савановић

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 44.

У НОВОМ САДУ, 1. НОВЕМБРА 1892.

ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

ЈЕСЕЊЕ ВЕЧЕ.

Камо се деле ружице беле?
 Пролеће цветно камо? —
 Кроз голо грање и поља пушта
 Завија олуј само.

С вечерњег неба ледено сунце
 Пробија облак сури,
 Јато се врана с грактањем кобним
 Леденим путем жури.

Ал' док се гором и долином
 Студен и сумрак шири,
 Међ нама трепти пролетње доба,
 Пролеће овде мири.

Пролеће дивно младости, среће,
 За којом срце жуди,
 И тихи пламен дружбе и братства,
 Што миљем нежи груди.

12. окт. 1892.

Песма се ори, дим се колута,
 Чувства слободу траже —
 Ал' чудно звони песмица жива,
 Чудно се с фијуком слаже.

Живот се бори са смрћу бледом,
 Јесен са премалећем,
 Надгробни јаук с весеља кликом,
 Кшарије с нежним цвећем —

Та појте јаче, грмите песме!
 Што младост да нам ћути?
 Што да нам брига лица мрачи?
 Што да нам срце слутити?

У заман риче дивљи север,
 Јача је младост наша,
 Нек гине јаук опела грозног
 Сред песме и звонких чаша!

Ленскиј.

НЕ ЗНАШ...

(Херман Ханго)

Не знаш, да сам, проводећи шалу,
 Често једва стез'о тајни бол;
 Не знаш, да те — твоју слику малу —
 Свагда гледах к'о свој апоетол.

Не знаш, да ме љуто уједаху
 Ко ти рече: да сам дрвен створ...
 С тобом зар и добро млидијаху,
 Ал мене је тишт'о такав збор.

Не знаш нит' ћеш дознати о томе,
 Би и не би схватила ме, знам;
 — Мене и сад старе жеље ломе:
 Тебе само свуд да угледам.

Б. Бранчић.

НИ ИЗ ЧЕГА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРЕМА.

Приповеда Стеван Радић.

(Паставак)

XIV.

она се нашао збиља у занари. Добио је позив од суда као кривац тобоже због тога, што је проневерио црквени новац. Прелистао је све рачуне од петнаест година да потражи, е да ли је гдегод уведено, да је он ту кобну задужницу исплатио. До душе, он није крив што та свота, није спроведена, јер није он водио црквене рачуне. Он је само у име црквене општине, када је прављена нова ограда око цркве, ону своту примио и збиља је предао пред скупштином на даље ништа. Али, камо доказа? За толико година заборави се на много што шта важније, а камо ли не на то, да је пона те и те године платио ту и ту задужницу. Пона је добро промотрио сву озбиљност ситуације. Видио је против себе човека, који је у стању ставити све на коцку, да осигура свој опстанак, не штедећи ничију част! Види себе у маптији, а та му не дозвољава, да се на сред улице онаким истим тоном служи против свога нападача. Па и чим да посведочи, да је ту задужницу исплатио? Који ће се од чланова црквене општине и заклети, да су видели, када је он новац на стô метнуо?

Тако је пона једне вечери у постељи премишљао и превртао се, а зној му се у крупним бобицама кушио по челу. У оној помрчини чињаше му се, да неке авети пружају руку на њ. Нигда још није у своме веку био оптужен. Све га је штовало. А сада?.. Та брука! Не ће се смети жив показати. За час би устао, раширио завесе на прозору и погледао на улицу, месечином осветљену... Тамо преко пута у оној кући спаваше његов страшни нови непријатељ. Или лешкаше, па са злобним осмејком смишљаше и коваше паклене планове, да своје непријатеље сможди. Или, можда и он стоји на прозору, па му се кези, како ће пона изгубити свој углед и своју част. Поши се збиља учини, да на прозору куће преко пута види неку при-

лику, како млата рукама и маше главом, као да игра о конопцу. Спусти завесе и легне. Неколико је тренутака лежао, за тим опет устао и ходао горе доле премишљајући, да ли је до тога морало доћи? И за што је он против тога човека? За то, што је спурдисао малу свотицу имовних новаца — тако веле. За то ваљда, што пре три године није хтео предати имовне рачуне, те се почело сумњати, да помало крадуца! Истиснуо га је из первођства. За што? Је л' његово дирао? За што се не диже ко други, већ баш он?! Али, то је његова дужност као свештеника! Каква дужност?! А хоће ли ови наори браниги њега, кад он падне у беду?! Не. Још ће се сменити. Нека узима. Да, да. Нека узима! Не узима његово... Сутра ће му отићи па...

Опет леже. Али од сна ни помена. Где је јутро! Дође му да устане, да му оде, да му каже: Одустај! Нисам крив, али ме ти можеш кривцем учинити! Нека је мир у селу... Та ту се не краде... већ одбор одобри... па, ето...

За тим би плануо: Кога да молим? Њега?! Не, не; нигда, па ма шта било. Ја знам, да ми је савест чиста.

У том је легао и свео очи...

У јутру је устао зловољан. Ходао је горе доле по трему, а понадија је седила са везом у руци.

„Шта бих се ја толико једила? Окани се. Ако ти је она род, није ти кћи! Па да се за њу једини и вучеш с њима клипка. Боже мој! Отерао, отерао! Не може с њом живити, па квит! Нека она тражи, ако има шта. Не мораш ти теби навлачити беду на врат, јер та двојица су у стању праведна човека обесити. А шта ти имаши од села, да се толико заузимаш?“

„Што се плећем!? Зар да пустим, да ми деморалишу сељаше? Да направе од њих своју машину! А друго, ти знаш, да идем за тим, да ми се парохијал плаћа из

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

општинске касе. Ако он буде у одбору у већини, онда овај то не ће никада закључити. Да се мирим? О томе нема ни говора, јер су увреде страшне!“

„Па шта знаш чинити? Да те затворе? Но, само би ми још то требало!“

У том уђе учитељ Војводић.

„Помози Бог, господине попо!“

„Кад би Бог дао, драги учо! Ал' баш није понајбоље.“

„Чуо сам. Али, не брините се. Ја сам ствар тако удесио, да вас не ће ни глава заболети. Чуо сам, како вам прете за ту облигацију. Ја сам се о тој ствари распитивао. Многи се до душе не сећају на то, али стари скупштинари: Јоца Лекић, Пера Мишковић и Јован Зарић готови су да се зајакну, да су видели и да се добро сећају, када сте ви новац избројали пред скупштином и одмах је издат зидару Чутурићу за ограду порте.“

Поп и попадија кликнуше од радости. Попа загрли учитеља и весело га задржи на обеду.

„Не бих се ја томе досетио, драги учо!“

„Да, ти би допустио да те притворе!“ прекори га попадија.

„Не дам ја, да ико каља ту мантију, бар у колико ми је то као учитељу могуће...“

„Војводићу, не ћу вам нигда ту љубав заборавити! А сада, Оларићу, изволи...“

После по две дане село знало, шта је учинио учитељ. Она три сведока окресали пред општинском кућом у брк Оларићу, да је пона ту облигацију платио...

XV.

Које што је учитељ овако извукао пону, које пак што је народу говорио, на што се иде са задругом и толиким глобама, навучао је на себе још већу мржњу Мргудића и Оларића. Плате није добијао по два месеца дана. Кад донесе квиту Мргудићу на потпис, Мргудић га одбије до сутра и тако га дуго тента, док на послетку не потпише. Оларић га је једном јавно назвао свакојаким именима. Учитељ је у том часу заборавио да је учитељ, па је Оларићу троструко вратио, по после се

за то кајао. Мргудић и Оларић поднесоше тужбу и наведоше, да се учитељ меша у општинске ствари и да буни народ. Учитеља позваше на испит. Када се вратио из Н., увео је у свој дневник ово:

Један ми господин рече: „Ако још једаред чујем, да се мешате у општинске ствари, да сте имали с ким сукоба, налик на онај са Оларићем, бићете премештени. Учитељ се мора држати своје школе. Нека начелник поједе и ону последњу општинску циглу, учитеља се то не тиче. Ту су власти, које ће у томе случају знати чинити што треба.“

Боже мој, Боже! са које је стране тај господин схватио моје мешање у општинске ствари. Није ни слутио, да је мене нешто више руководило, а не да што нашкодим Мргудићу и Оларићу. Ја сам добро схватио намере Оларића и његове жене. Нити је Оларић био прави пријатељ Мргудићу, нити је Оларићка волела Мргудића. Требао је њеном мужу Мргудић а Мргудићка је одвраћала свога мужа од Оларића. Оларићка је знала за све то, те је прегла, да своју супарницу ослаби и не мислећи, да ће неодлучни Мргудић отерати своју жену... У тој својој намери зашла је она мало и дубље, те је већ осећала, да помало и воле Мргудића. Мене су употребили за подлогу. Да ли је то морал?! Једна је невинна жена страдала. Ваља ли дозволити, да та жена остане и на даље под срамотом, да је непоштена? Нисам ли ја баш позван, да свету докажем њену невинност?! А може ли се то учинити, ако се народу не укаже прстом на цео план, којим се пошло, да се осигура егзистенција једног човека? А може ли се то учинити, ако човек не општи са народом? Даље веле, мени је стало до тога, да се тај човек не увуче у општину, да од ње не живи. То није истина. Никад и ником нисам стајао на путу, да дође до насупрот хлеба, само ако ће га заслужити поштенним радом. Да је тај човек употребио поштен начин, да дође у општину до уплива и да је радио за ову општину, да је у чему унапреди, алал му вера! Нека постане и начелник! Али, када је он употребио пут, на којем ће деморалисати овај поштени и најивни сељачки свет, на којем ће убити углед свештенику, то већ нисам могао мирно гледати. Или, зар то није деморализација, када сељак мора за то да ради

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

против своје воље, што је добио неку свотицу зајма, који га врло много стаје? За то још мора председнику и одборницима да кулучи! Или, ако не иде по њиховој вољи да сместа плати целу своту и да се баца у наручје кајишарим! Па докле ће тим довести сељака? Дотле, да не ће имати вере ни у Бога... За то сам се плетао у општинске ствари и моја је савест чиста. Па шта сада да радим? Да се повучем и ћутке да посматрам или да будем премештен?! Па опет, ја се не бих ни у том случају окануо, али — морам. Нека ми се не замери. У противном би случају ови разгласили, да сам за то премештен, што сам крив те се укинула једна брачна веза. Ово би јако нанкодило оној бедној жени, која у највећој невољи проводи дане код својих сестара. Свет за њом пружа прст и шапуће: распуштеница! неверница! Дође и овамо. Моли, преклиње, доказује своју невиност — али овај ни да чује. Да је сачувам бар од оуде јавног мњења, ја се са свим повлачим у своју — школу. Ту су најпосла попа и газда Митар, па нека раде...

И учитељ се са свим повукао и ћутке је посматрао. Али се јако преварио у нади, да ће што учинити попа и деда Митар. На скоро Митар плати још две велике глобе и поштени тај сељак малакше те се стане клонити јавнога рада у корист општини. Поши запленише за општински трошак и друге дугове чардак кукуруза, а да не би и носили те га тим пред сељанима срамотили, повуче се и он. Дуго се борио, по понадијини разлози утишаше му узаврелу крв. У том се отцепи Долово од Крако-

ваца и дођу нови избори. Две трећине села задужено. Оларић запрети, који не буде гласао за његову листу, не ће му се вексла пролонгирати, па ни уз отплату, него ће је одмах морати платити целу, чим јој стигне термин. У обести својој говорио је: Ја сам ваш бог!

Избор се свршио. Преко тридесет сељана гласали су по својој савести са независнима, али ти сви поплашаше своје вексле, када је дошао термин. Оларић и Мргудић су ликовали. Попа се захвали на перовођству у имовини, јер се бојао, да му се што не подметне. Изаберу Оларића за перовођу и месног судца. Али он не хтеде за сто форинти. Одбор му повиси две стотине. Имао је дакле сад петнаест стотина свега прихода годишње. Његова је егзистенција осигурана. Да би попу са свим придобили за себе, закључе, да му се исплаћује парохијал из општинске касе. Тај дан бејаше весеље код Оларића. У Оларићевој се авлији пекли јагањци. Изваљала се десетакиња, сељани су шили и не слутећи, да ће их свака кап стати скупо. Многи се дивили сили и слави Оларићевој и његовој мудрости, којом је до славе дошао. Мргудић је играо и скакао од весеља и све је викао: чок јаша! чок јаша! Брат га загрлио па кличе: Ти си други Бисмарк! Живио Краковачки Бисмарк! Живила памет! Живила мудрост!

Старци на улици шапутаху: Опамети, Боже, нас, смирене твоје Краковчане!

(Наставиће се.)

ЦРВЕНА КАПА.

РОМАН Јована Захарјашевића

с пољског превео Рајко.

(Наставак.)

XX.

У тим слатким сањаријама стигао господина наткомесара још један тежак јад, још се једном љуто разочарао!

Беше то година 1848.

Та га година, до душе, није онако узрујала и упренастила, као љешнички двор и вешала у Давову, ал' ју је ипак забележио у

својим белешкама и доста на широко о њој развезао.

То, што је видео и чуо те године, не плаши га ни најмање, не буди у њему онога чуднога страха, који му задаваху пређашње катастрофе. На ту се годину просто — љути.... Писне у својим белешкама:

„Идеја је онда најопаснија за фактички по-

редак, кад се појављује у сред трагичних прилика. Патушено небо, грмљавина, громови и муње... бледа лица, кржаве хаљине... оруђа за убиство и уништење — а поименце потучене жртве, које леже отворених очију... то је победоносна авангарда идеје, која јој и уз највећи отпор крчи пута к престолу будућности!... Али, кад идеја иде на пировање и као разуздана баханткиња благује и лудује, онда су јој дани избројани!

„А тако ми се приказала година 1848.

„Та чудна радост, ако и не знам, чему се радовало, јер је у земљи све било по старом, то елегантно одело, француске сабље, сребрне парамнице, контуши, црвене чизме, бели орлови, а понајпре та чудна махнитост без мисли о будућности, о раду, о дужностима; те чудне забаве, празно разметање са родољубивим осећајима: све то беше нешкодљиво позитивним правима државним и било би без штете и прошло, да се нишу стекле чудне прилике, које веселу комедију наједаред променише у трагедију!...

„Да су владе мирно посматрале све то, да су допустиле, нека се до краја затегне опруга веселог патријотизма, стали би се полако губити контуши и високе чизме, као одећа, која не пристаје уз данашње време, за контушима би нестало мундира и калнака, а народна гарда, уморна од поћна стражарења, платила би одмах заменике и после опет чување над сигурношћу вратила онима, који су то и пређе обављали. И све би се полако стишало и заснало, јер идеја 1848 године, не напавши запреке, разлевала се мирно и тихо, на би се сама од себе у земљу ушла.

„Али права несрећа по државу беше — импровизовани епизод те године!...”

И о том епизоду много горких ствари прича господин наткомесар.

Он мисли, да је држава могла бити без тога епизода. А тако је он нанео држави моралну, а наткомесару личну штету.

Јер почетак уставних месеци у Галицији не беше тако страشان, као што је неким, по мишљењу наткомесареву, изгледало. Могло се стрпети у злу, на дочекати боља времена.

Наткомесар је испрва лено чекао. У шивари „код златне гуске“ сеђаше мирно, као да му је локот на уетима. Није носио цилиндра, него само капу, која беше чудна комбинација кугле и полигона... Говорио је понајвише пољски, а

Берти је чак допустио, да носи на белој хаљини црвене траке.

Једне се само ствари са страхом сеђаше те године, и то — црвене капе.

Историја и значај тога домаћег аманета нишу се некако слагали с тим временом... Требало је ту историју држати у највећој тајности. Најбољим се пријатељима не могаше тада веровати.

И што се више таквих црвених капа појављивало на улици, тим боље је затварао наткомесар орман, у коме беше његов талисман. Увио га чак брижљиво у другу хартију, да не би ко радознао опазис тај необични corpus delicti. Херман не смеде онамо ни присмрдити!

Може се замислити, како се упренастио сиromaх наткомесар, кад је један пут дошао из звања, на опазис у двориншту читаву грају предградских дечака, а на челу им Хермана, под оном црвеном капом, где води „пољеку гарду“!

Истина, Херман је одмах затворен, за казну, у мрачну собу, али господин наткомесар не могаше се дуго умирити. Највећма га је једило, што су дечаци из целог предграђа изабрали Хермана, једногласно, за свога вођу, као што се доцнијом петрагом показало. И мислећи о том „неваљалцу“ погледаше нехотице на орман...

Поред тога маленога једа достао би се можда наткомесар своје старе добре воље, јер се већ почео призивати на мундире гардиске и на беле орлове, да није баш тада надошао онај фатални епизод патријотичнога славља, као што називаше господин наткомесар ту годину.

Несрећа је тако хтела, да је баш последњега октобра стигао му глас из Лавова, да ће сад од збиља добити саветнички чин.

Ваљало је, дакле, опет кренути у престоницу и онде се приказати највишим властима.

Сада се кренуо господин наткомесар с мало бољим поуздањем, него први пут; мишљаше о свом новом чину, назва, шта више, сам себе неколико пута „саветником“... Кад ал' наједаред, одмах иза „Хладне воде“ код предграђа Лавовског, заповеди кондуктер поштиљону, да одмах стане.

— Was ist, Herr Conducteur? (Шта је, господине кондуктеру?) зашита наткомесар саветничким нагласком.

— Ich höre Kanonenschüsse! (Чујем тонове!) одговори кондуктер.

— Was, Kanonenschüsse? (Шта, тонове?)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

запита непознати сапутник, под ћошкастом каном на глави, нашега наткомесара. — Was, Kanonenschüsse?... Gott sei Dank, dass die Posse zu Ende ist! (Шта, тонове?... Хвала Богу, да је крај тој шали!)

То рече на баци кроз прозор од кола ћошкасту кану с првеним крајком, а место тога извади из сандука голем цилиндар и патаче га, с правом мишином, на главу!

— Sind Sie Beamter und Deutscher? (Јесте ли ви званичник и Немац?) запита наткомесар свога сапутника после те метаморфозе.

— Но, да, да! одговори јунак разведрена лица, гледећи залиске.

— Што ми пре не рекосте? — запита наткомесар.

— Ах, мој господине, одговори јунак, човек не зна сада, шта треба да буде, Немац или Пољак? Није никако добро... Еле, волим да ћутим и да ништа не говорим... Али сад, хвала Богу... бомбардују Лавов!...

Господин наткомесар се чудно на то замисли. За час ће рећи сапутнику:

— Мислите ли, да је то добро по државу?

— Ах! поштовани колега, одговори зачуђени сапутник, како можете то и питати....

— Питам за то, јер са свим друкчије мислим, одговори тужно наткомесар. Сав овогодишњи рад земаљских патријота био је нешкодљив, истом тај епилог ће му дати важности и значаја... Крв, вешала и рушевине попаљених кућа, то је плодно ђубре на пољу идеје...

Дуго је мислио, о самим тим својим речима, господин наткомесар, кад је, улазећи у град, опазио ужасан приказ, где горе јавне зграде... Горела је градека већница... из њене куле, као са жртвеника стародавне трагедије, дизали се к небу пламенови... горело позориште, уточиште старих муза... горело седиште наука, академија... а по улицама беснела војска... лежали трупови... стрчале барикаде.

Такав епилог страшно озлоједи господина наткомесара. Не за то, што би се он гадио средстава, којих се држава мора лаћати у невољи, него што је слутио, као што вели, да ће идеја те године, положена у гроб у трагичном покрову, васкрснути кад год јача и опаснија!...

И сад је томе „епилогу“, као некада „вешалима“, приписивао своју несрећу, што га је и овом приликом мимоишао саветнички чин!

И сад се вратио у кућу на Подзамчу само — као наткомесар.

XXI.

Кад су последње греде, на већничкој кули, догореле и угасиле се, настаде време дубока мира. Један министар, који је пре неколико месеци сам својом руком подетицао преврат, нашао је за добро да се окане својих старих начела и да се, по што, по то, утврди на свом високом месту. А учинио је то о врло малену трошку. Пре му беше лозинка: „Entschieden vorwärts!“ (Одлучно напред!) Сад је додао само једну реч: »Besonnen!“ (промишљено!) И отуда се створи нова лозинка: „Entschieden, aber besonnen vorwärts!“ (Одлучно, али промишљено напред!)

Све грчевите трзавице 1848 године срећно преминуше. Убише покојника без милосрђа, положише му све кости, смејдеше срце и стрпаше га у мртвачки сандук. С ону страну Карната, кад су бунтовници већ положили оружје, обесисе још неколико ђенерала да задовоље словима у закону, а тамнице дупком напунише по целој царевини.

Те „црне тачкице“ на политичком обзорју државном бацаху мало у бригу наткомесара, који је сада, више него икада, сматрао као врло шкодљиво то „стварање мученика“. Исто га тако бацало у бригу шлемо суседнога цара, у коме препоручиваше милост и умереност угарским судовима... али те бриге прођоше, кад је суседна војска изишла из земље.

И на брзо, после одласка пријатељске војске доби господин наткомесар обилату награду за све своје службено-патријотске патње.

Постаде најпосле саветником!

XXII.

Поштовани саветник беше сада управо на ивици својих најватренијих жеља. Ма какова срећа да га још задеси, он би ју сматрао просто као небесни дар. Тиме је показао велику скромност људску, задовољавајући се чином саветничким. А и ако му кад и кад „код златне гуске“ долажаху још и веће жеље, он их је сматрао као просте снове, којих се ни један човек не може отрести.

Сада се, свом душом, посветио домаћој срећи. Према Бerti беше двоеструко пријазан, на јој је и домаћи буџет повећао за петнаест постоака! Купио је нов намештај, а две собе дао

овоштити. Није заборавио ни на богате првене завесе.

Ал' најнежнију је љубав гајио према Херману, кога је сада већ звао Херманом.

Херман је зблиа то и заслужио... Беше то дечак необичне вредноће и знаменита дара. Волео је науку и у њој је за дивно чудо напредовао. Љубљаху га, уз то, и другови, којима је у свему предњачио. Управитељ је увек честитао саветнику, што има тако честита сина.

Није ни чудо, што је сада саветник сав радостан ходао по градским улицама. Шенир је носио пахеро, са сажаљењем говорио о шимеричним успљаванјима пољских родољуба, па их, шта више, искрено и срдечно наговарао, да се махну сваке луде мисли, која стаје земљу толиких жртава и пречи правилан развој трговине и земаљскога обрта. Живео је, инак, добро, с надуреним становницима и сваком приликом им срдечно стискавао руку. Сажаљевао је оно, што се збило, ал' се падао, да се то више не ће повратити.

Живећи тако угодно и по вољи, почео се је саветник јако гојити. Лице му се сијало као пун месец, па и ако му је коса стала јако онадати, умео је инак венхим позајмљивањем, одозго и одоздо, да покрије белу ћелу.

А права срећа за њега беше, што је минастар демократа, с којим се са свим слагао, умео после тако жалосних догађаја да створи тако дубок мир у држави, да слободном уживању божјих дарова „код златне гуске“ није сметао никакав глас са улице, никакова пркошена несма не разлегаше се у крчмарској атмосфери, а што је најбоље, не запремаше столове ни један број некада тако страшних „*Н-родних Новина*“. Но није одобравао, што су пустили на слободу уредника Добжањскога, који је тамновао у чешкој тврђави.

Међу тим, у том благом миру, у којем отацбина није ни један пут уздахнула, него мирно, као труп без живота, почивала на својој постели — израстао Херман врло леп младић.

Чело му беше као и у оца. Беше високо и паметно. Очи му инак подсећаху на мајку. Беху јасно плаве и вечито сијаше у њима тихо, сетно сањарење. Његова дуга, светла коса падаше у леним витицама на рамена, те беше доста налик — као што мишљаше саветник — на немачког песника Шилера.

Није отац бадава употребљавао то упоре-

ђење. Неколико пута је зар наишао у Хермановој теци на песничке покушаје, које у немачком, које у пољском језику. Због пољског се језика није саветник љутио. Мишљаше, да му земаљски језик не ће шкодити као потоњем службенику, обратно, да ће му бити од помоћи. Еле сматраше то као просто вежбање без икакве важности.

Него беше разлике у тим песмама. Већу, философеку мисао обрађиваше Херман немачким језиком. У пољском језику покушаваше само да удеси лиру и састављаше по коју милотужну песмицу...

Један пут, шта више, наиде отац на песму, написану с великом неком жудљом. Дуго премисљаше, за чим би Херман могао тако ватрено жудети и дође, најзад, до уверења, да се то тиче Мине, кћери дворскога саветника... Еле не спомињући ништа Херману, однесе песмицу Мини, а томе се девојче врло обрадова.

У тој песми, међу осталим, клицаше Херман непознатој :

За те, светитељко, моје срце пламти!
Ко болове твоје и сузе не памти!
Некад божји мач си носила о боку
Сад си... голних руку — са сузом у оку!
Па нек сузе твоје сваке боле носе,
Ја бих твојих суза — радо наишо се!..

Та се песма, по мишљењу саветникову, тичала Мине, кћери дворскога саветника јер је Мина један пут играла у преставама, које је удесио срески благајник, а приказивала с великим ефектом Јудиту, где одсеца главу Холоферну, а тога је приказивао магистратски пандур...

Та је елегија врло обрадовала саветника и Мину, а и дворски ју саветник два пут најљиве прочитао...

Кад је Херман ту песму писао, беше му онда седамнаест година и беше у петом гимназијском разреду. Мина је бројила, у то доба, петнаест пролећа. Еле све да јој мајка и није шанутала на ухо о тајним смеровима саветниковим, све да се и пису, дворски саветник и говорљиви саветник, више пута одали, шта мисле, већ сам садржај те елегije довео би ји ју на пут, који јој се спремао.

А беше то девојче, на први поглед, са свим дорасло потоњој својој улози. Облици јој беху врло лени и потпуно развијени. Средњега узраста, жива, великих сивих очију, око којих се увек цакила нека влага, мало прчаста нос, изгледаше као весела русалка, које се често, од несташлу-

ка, љубушкају на месечини по шумском дрвећу и раскобно се огледају у извору, који извире испод дрвета.

Није чудо, што је та песма младога песника затрентала, на петнаестогодишњем срцу, као ђув поветарчев на еолекој харфи; а жестока румен, која јој у тај мах обли прелено лице, јасно одаде, шта се у том ерданцу збива.

Саветник виде ту румен, па се радостан врати кући, да с Бертом подели ту срећу. И срећни обоје провели тај дан у тако благој заносу, у какву су могли бити само у првим данима после венчања, кад су се у цркви заклели, да ће љубити једно друго стално, верно и до гроба!...

И баш кад беху на највишем степену среће, удари их гром из ненада.

Одмах други дан позва двореки саветник к себи саветника. Брижљиво затвори за њим врата, да не би нико чуо, шта говоре. Један час стајаше ћутећи пред саветником, за тим уздахну, па рече свечано:

— Wissen Sie was, Herr Rath? (Знаете ли шта, господине саветниче?).

— Nein, ich weiß nichts! (Не, не знам ништа!) одговори трагично саветник и разрогачи очи.

— Међу ђацима се опет нешто куца! рече двореки саветник после дуга ћутања и спусти главу на прса.

— Ја сам одмах казао! уздахне саветник. Те речи изненадише дворекога саветника. Зачуђено погледа у саветника.

— Шта? одазва се за часак, онда сте ви знали, а мени ништа не говорите....

— Нит' сам шта знао, нити знам, господине, — одговори тужно саветник — али сам мислио, да ће тако бити. Кад ми сами бачено семе корова залевамо и негујемо, онда, да богме, да мора оно неклијати из земље, нарасти и уродити родом.

— Како ви то мислите? — запита двореки саветник, а високо му се чело намршти....

— Кад смо један пут, сутецајем несрећних прилика, целу земљу залили крвљу и осветлили пожаром; кад смо други пут приредили, у очима те земље, сувише трагичну сцену, као што беху смртне пресуде, кад смо, на послетку, веселим патријотским оргијама додали онаки епилог, као што беше спаљивање већнице, престонице и академије: онда не треба сада да се чудимо, што је идеја, коју смо врло трагично заодели, добила

веће чари и постала љубавницом егзалтованих људи!...

На те се речи двореки саветник још већма намрштио. Приђе два корака писаћем столу и рече гневно:

— Није потребно, да ме ви учите, како ваља и шта ваља радити... Наше је слушати. А ако сам вас данас позвао, то је само за то, да вас, као пријатељ, подсетим на опасност. Кажем вам, да се овдашњим ђацима нешто врзе по глави. Не треба да вам боље објашњавам. Али ми је понајпре стало до вашег Хермана. Дечак има дара и могао би... уз јаку протекцију... далеко дотерати. Истина, за сад још нема за њега никакве опасности, али не стојим добар, шта ће с њим после бити. Место је малено, омладина нема никаквих забава. Еле увек су на окупу, а једна шугава овца цело стадо ошуга.

Саветник побледи на те речи. На саму помисао, да би Херман могао окаљати његово име, следи му се крв у жилама. Уздахне дубоко, ухвати грчевито за руку дворекога саветника и повиче:

— Господине, смилујте се, не говорите!... Мој син... мој Херман да..

— Боље је пирити на хладно, него на врело, — одговори двореки саветник, слежући раменима. — Мој је савет ово: Хермана треба послати у Лавов. И тако му ваља онамо ићи у свеучилиште. У престоници омладина друкчије живи — ви ме разумете... с лепим светом...

— Што се тога тиче, не бојим се ни најмање за Хермана — прихвати брзо саветник, мислећи на Мину.

— Ни ја се не бојим за њега — додаде с осмехом двореки саветник, као да је разумео пријатеља — али ићи мора, и то што пре, јер овде нису чисти послови!....

После недељу дана стојаху два троручна свећњака у салону дворекога саветника. Осам сестара сеђаху редом по годинама. Шеста по реду беше најбрижљивије обучена. На њој беше црна хаљина од бареша, баш као да је у жалости. Из главе се помаљао бео цветак. По лицу прелажаше туга и ганутоет. На наслоњачи сеђаше домаћица са саветниковицом, која често отираше очи руцем. Домаћин се, са саветником, наместио на страни, па се оба врло достојанствено љуљаху на столицама, не говорећи ни речи међу собом. Саветник имађаше зелен фрак

са златним пучима и горостасне огрлице, иза којих извираваше његово уцвељено лице.

Херман сеђаше у куту и гледаше, кроз прозор, малени облачак, који се баш мицао по небу... Чињаше му се, да ће и он, као тај облак, заплловити сада у неку незнану, бланкитну даљину... заплловити сам самцит...

Und finden wir ein besseres Glück.
So kehren wir zu dir zurück. ...

На те речи сви заплакаше. Херман устаде од прозора, па приђе Мини.

— Чим вам могу захвалити, госпођице, за ту милотужну песму? — зашита, хватајући ју за руку.

Стојан Новаковић.

— Мина — рећи ће домаћица, — запевај господину Херману „Abschiedslied“

Bleib mir gesund, du stilles Haus! ...

Мина седе за гласовир, на ганутљивим гласом запева песмицу.

При крају је ганути саветник певао скупа с Мином:

Мина стиште две бисерне сузице у очима откине с груди црвени карамфил и рекне:

— Примајући од мене овај цветак за усномену!

Херман узе цветак, а целнвајући јој руку, остави на њој — сузу!

(Наставиће се).

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

СТОЈАН НОВАКОВИЋ.

Нема ваљада у читаву Српству *родолуба*, који је на разним пољима толико урадио за српску просвету, ни *наученака*, који је на разним гранама науке толико писао, ни *књижевника*, чије је име већма чувено у Српству и у иностраноме свету, чије се име изговара са више поштовања, као име Стојана Новаковића. Многостручан је то, плодан, на ипак темељит и неуморан радник; голем је то и плодан рад на пољу просвете српске. Но рад Стојана Новаковића на пољу просвете српске креће се у главноме у три правца — рад на пољу државничкоме; рад у просветним заводима и друштвима и рад на пољу књижевноме и научноме.

Чисто књижеван лист не може оцењивати *државничку радњу* Новаковићеву. Чисто књижеван лист може само констатовати, да Новаковићеве реформе на пољу наставе у Србији показују тежњу, да се настава дигне што је више могуће на ниво модерне наставе, али да не изгуби свој националан карактер; а у књижевности, да се створи духовно јединство не само српског, већ и хрватског племена. Али је Новаковић и као посланик Краљевине Србије на високој Порти, ваљда знао употребити свој званични положај и утецај на корист српске просвете. Што се данас диже просвета у Старој Србији и Мађедонији, што се буди успавана свест народна у тим земљама, велика је заслуга Стојана Новаковића, који је и у Цариграду, оптерећен званичним пословима, неуморно радио на просвети српској — стварајуће српску штамарију у Цариграду, отварајући књижарнице по већим местима Мађедоније, отварајући српске школе и т. д., и при томе науморно радећи на толиким гранама науке.

Друго поље, на коме је Новаковић делао за просвету српску, то су *просветни заводи и друштва*, којима је бивао члан, секретар, уредник органа друштвених или председник. Прво је започео свој славни рад на просвети српској као професор, прво на београдској гимназији, по томе на Великој Школи, а доцније као библиотекар народне библиотеке и чувар музеја, као секретар „српскога ученог друштва“ и уредник друштвенога органа „Гласника“, који се под његовим

вештим уредништвом подигао на висину, на којој је остао до послетка. Треба само узети у руке записнике ученога друштва, академије наука или које задужбине, па ће се видети, шта је урадио Стојан Новаковић у тим храмовима српске просвете као *предлагач реформала*, које су служиле (и које би служиле) на понос тим друштвима, а на корист целокупној просвети српској, и као строги, но свагда објективни *критичар* и прави академски *беседник*. Треба узети у руке органе српских (па и хрватских) учених друштава, па ће се видети, да је рад Стојана Новаковића добар део читавога рада тих друштава, добар део рада читаве једне генерације књижевничке. У друштвима, којима је Новаковић члан, он је неуморан радник, подстрекач, он показује примером, развија идеје, уноси живота, он је *душа* друштава. Ко је први и до сада највише написао у „Гласове“ српске академије наука? Би ли било „Српске књижевне задруге“, да није било Стојана Новаковића, да је створи, да улије духа, да нам својом неуморношћу и знањем није ставио у изглед процват толико нужне „Српске књижевне задруге?“

Ну круна је рада Новаковићева на пољу просвете српске *рад на пољу књижевничкоме и научничкоме*. Многостручан је то и изобилан рад, тако да га ми у једној расправи не можемо ни обухватити, но рад се тај даје ипак поделити у два велика дела: на рад на науци о језику са историјом књижевности; и на рад на историји српској, са свима наукама, које су с њом у свези.

Што се тиче *науке о језику*, Новаковић је написао сва четири дела граматике српске и многе умне расправе филолошке по органима наших учених друштава. Од тих су му расправа најзнаменитије „Физиологија гласа и гласови српскога језика“, две расправе о Ђуру Даничићу и расправе о акценту старих црквених књига. Написао је и граматику старога словенскога језика, читанке и примере. Две пуне године помагао је своме учитељу Даничићу на „Речнику из српских књижевних старина“ и израдио је српски део у Миклошићеву „Речнику словенских језика“. Велику је услугу учинио и науци и Српству, што је

у најновије време почео правом научничком објективношћу да расветљава многе, главне особине у језику Мађедонаца. Као филолог у опште припада Новаковић Даничићевој школи, филолошке расправе његове стоје на висини модерне филологије. Својим целокупним радом филолошким, саградио је Новаковић — вели један српски књижевник — здање и збориште језикословља српског и старог словенског“. И у питањима, у којима би другога можда патриотизам завео са пута праве научничке објективности, Новаковић се дао руководити само истином и за то је и сачувао свој прави научнички тип и углед.

На пољу историје књижевности Новаковић нас је преводом дела Јована Шера увео у историју књижевоости свега света, а на пољу српске историје књижевности написао је „Српску библиографију до 1867.“ и по томе све до 1876. и први је написао историју српске књижевности, која је доживела друго издање још 1871 године. Наравно, да је та историја књижевности данас непотпуна, јер се наша књижевност за ово две десетине година лено развила, а друго, Новаковићева се историја српске књижевности и тако већ давно не може нигде добити, те се надамо, да ће Стојан Новаковић, који је Српству учинио велику услугу, израдивши прву историју српске књижевности, попунити и на скоро издати ново издање српске историје књижевности.

Осим тога споменућемо овде још и рад Новаковићев на пољу *српских народних умотворина*. Поред Иларијона Руварца Новаковић је највише, са правом научничком ексактношћу тумачио бисер наших народних умотворина, наше народне песме и скупио многи материјал на народне умотворине.

Друго је поље научнога рада Новаковићева *српска историја* (политичка и културна) и све друге гране науке, које су у свези са историјом. Као историјограф ударио је Стојан Новаковић критичким путем; његове су расправе украс критичке историјографије, његова ће историјска дела остати као најлепши и најчистији, прави научнички споменици школе историјске. У најновије доба ради Новаковић на огромноме делу — *Народ и земља у старој српској држави*, које ће обухватити сав културни живот стари српске државе и од кога је неке делове већ и штампао. Као културни историк заузеће Стојан Новаковић, без сумње, прво место. Његову труду имамо да благодаримо, што су осветљене толике и толике стране

живота старе српске државе. У ову врсту рада спадају и многобројни *споменици и грађа историјска*, коју је Новаковић скупио и критички издао, свагда с литерарно-историјским уводом. Али се Новаковић није зауставио само на правој историји, већ је кадгод први, а кашто (до сада бар) и једини радио на наукама, које су у свези са историјом, а то су *археологија, нумизматика и хералдика*, и на наукама, које не спадају у круг историје, али радећи на њима допринео је, да се осветли политички и културни живот старе српске државе. То су његове расправе на пољу *географије (с путописима)* и на *пољу права*. Добар део резултата досадашњег испитивања критичке школе историјске — производ је рада Стојана Новаковића. И тај се рад није ограничио само на стару српску државу, већ је обухватио свестрано стање српскога народа и после пада српске државе све до новијег времена. Ако Бог да, те узбудемо временом имали велику, критички израђену историју српску, која ће обухватити све гране живота народа нашег, тек онда ће се јасно видети, да је рад Стојана Новаковића обухватио све гране тога живота, и онда ће се тек видети, колико је Стојан Новаковић написао и урадио за историју српску, и то времену, када је историјска критичка школа истом и основана.

Своју књижевничку каријеру започео је био Новаковић *лепом књижевношћу*, али је на скоро напустио, па се одао са свим *науци*, којој је и данас један од најзнаменитијих представника у српскоме народу. Но Стојан је Новаковић радио још на два поља, *као уредник и као превађач*. Осим већ споменутога уређивања органа учених друштава, уређивао је „Вилу“, један од наших најбољих листова. Од превода споменули смо већ Шерову историју светске књижевности, сада ћемо још споменути превод Ранкеова дела: „Србија и Турска“, које је ове године доживело већ друго издање, у коме имамо сакупљено све, што је велики повесничар о нама писао. Стојан је Новаковић много још радио, и речју и пером, а и данас ради, да нас упозна са страним светом, писао је у лист Луја Лежеа, у „Revue International“, који је уређивао Анџело де Губертисе, а и данас је вредан сарадник Јагићева „Архива за словенску филологију“, у коме научно расправља особине српскога језика у Мађедонији.

То би био рад Стојана Новаковића. Нека нико не захтева, да набрајамо поименце, шта је Новаковић све написао, јер је за то простор ово-

Галиста и сувише мален, а нека ико не очекује ни оцену рада Новаковићева, јер су за ту оцену силе наше и сувише слабе. Ми смо хтели о педесетогодишњици му да га се сетимо и да изнесемо она поља просвете и оне струке науке, на којима је Новаковић неуморно радио.

У каквоћи књижевних дела Стојана Новаковића видите ванредан дух, големо знање и начитаност, хладно, право научењачко и за то сигурно и темељито испитивање и закључивање. У личности нак и многостручности рада Новаковићева огледа се колико енергија и нечувен труд, толико и родољубље и права научничка природа. И по облику и по садржају свога књижевнога рада Стојан је Новаковић слика и прилика научника, а читав рад на пољу просвете српске рад једног ученог родољуба...

Првога Септембра ове године навршило се шездесет година оцу критичке школе историјске, Иларијону Руварцу. Почетком Октобра навршило се пола века Чеди Мијатовићу, а првога Новембра навршује се пола века и највреднијем и најплоднијем писцу српскоме, Стојану Новаковићу.

Руварац, Мијатовић, Новаковић! Три звезде преходнице у критичкој школи српске историје, три родољуба, три академичара, који су големим

Нови Сад, Октобра 1892.

умом својим осветлили тамне и непознате стране прошлости наше, и са испитаном прошлешћу дирнули жице нашег народног поноса и са уздигнутом зубљом испитане старине светле, да клоунули са тешке садашњости не залутамо на путањама неизвесне будућности. Па поред све сличности, колико је и разлике у њихову раду! Док се и у чисто научничким расправама у Руварца огледа ведра воља, Чеду носе песнички осећаји, Стојана не напушта никада научничка мирноћа и хладноћа. Док Руварац не прима митре, као ни друга два архимандрита - историчара Рајић и Дучић, дотле Мијатовић и Новаковић раде и на пољу државничкоме, али док Мијатовићев рад на пољу државничкоме не стоји — бар непосредно — у свези с просветом српском, дотле се Новаковићев државнички рад креће на пољу српске просвете.

Свој тројици се дедовима колевка њихала у нашем Срему, за то је онострано Српство и учествовало тако радосно у славама архимандрита Иларијона и Чеди Мијатовића, и данас о постолетном дану од рођења Стојана Новаковића ево из „Стражилова“ жеље оностраног Српства, да Стојан Новаковић још дуго и много поживи на корист и понос српској просвети и српској науци!

— 4.

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

1.) У „Paljetkovanju“, што пише Лука Зоре (вид. Rad jugoslavenske akademije, knj. CX) стоји ово: „*Лијечник* је народна ријеч и ако кому није по вољи, само што је изузетак у замету ријечи акцента, јер би требало да буде *љечник* од лијек, као *гласник* од глас и *вјесник* од вјест. Његде се употребљава *лијечник*, а његде *љекар*; и то је по свој прилици завело ученога господина Бошковића, да осуди ријеч *лијечник*, а очито су оба назива синоними, јер из почетка као и другдје, тако и код нас једно те исто чељаде лијечило је и мијешало лијеке“. Ми смо с речју *лијечник* били начисто године 1888. Те године у „*Viensu*“ у броју 52 написао сам ја о тој речи и показао да је постала реч *лијечник* од придева *лијечан* наставком *икъ*, те да значи онога, који *лијечи*, као *вијекник* који вијећа, *заповједник*, који заповиједа, а *љекар* управо да значи онога, који праве лекове. И једна је и

друга реч народна. Бошковић и Даничић су је превидели у Вукову речнику. Да речи *лијечник* има у Вукову речнику, опоменуо ме је госп. Соколски. У Вукову речнику код речи *медик* стоји сф. *љекар*, *лијечник*. Али у азбучном реду заборадио ју је Вук споменути. Дакле с том смо речју били начисто још 1888 г., да је народна и да се налази у Вукову речнику, али несам био начисто ко је тај Соколски, који ме је опоменуо и показао да се та реч налази у Вукову речнику. Реч *лијечник* у *Paljetkovanju* Луке Зора изазвала ме је да још једанпут кажем да се налази у Вукову речнику, а друго сетила ме је и на Соколскога. Ко је дакле тај Соколски? Г. 1888. 18. (30.) студеного добијем ћирилицом писано писмо од шест табака из Загреба са потписом Соколски. У том писму изнана Соколски погрешке у језику неких књижевника хрватских и српских, а богме није ни мени остао дужан.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У истом писму тражи од мене разјашњења о неким стварима, што се језика српскога тиче, па која сам ја почео одговарати у Виену од г. 1888. Почетак његова писма гласи овако:

Велецијенски Господине!

Видјевши у Вашем Брашчу, како се осврћете и одговарате такођер на приватне листове, не могу никакво одољети, а да вам се ево и ја не огласим. Опустите што вам досађујем; али то чиним, јер ми је ствар сама презнатна и веома мила, а ви као да сте ми човјек, којему је стало до ствари саме више него до ичеса другога. Но најприје знајте, с ким имате посла.

Ја сам дјетињство своје и прву младост провео у славонском градићу, гдје се онда највише народним језиком говорило икавеки, истина по градски, али иначе доста добро. У школах нијесам никада учио не само ни једну науку ни знаност језиком народнијем, него наче ни језик народни као посебан предмет научни. Позније такођер нијесам нигда народни језик као посебан предмет суствасно изучавао, јер ми то не бијаше струка, а напосок не допушташе ми тога моја доб нити моја служба. Кад сам ја науке свршио, Миклошић није ни слутио, да би игда могао бити професор словјенскијех језика, а по говору не у свеучилишту Бечком. Не бијаше дакле онда, изузев списе Добровскове и Кошитарове, још никакве школе за словјенске језике. Мјесеца липња год. 1845 дођох у јавну службу у мјесту, гдје се по Вуковски, или, како се обично говорило, по говедарски и свињарски не смјеше ни писнути, те мордох, хоћеш не ћеш, против своје воље и нарави преко пет година натезати са језиком „славено-српским“. Пред тијем, пробавив три године у Пешти и три године у Златном Прагу, нијесам ондје о народном језику научно ништа, наче, научив прилично говорити и писати чешки, не знадох у први мах доста пута, што је чешки, што је нашки. Мјесеца пак лктопада год. 1850 прешав овамо нађох се у положају, гдје се из ока из бока требало кројити, градити и ковати ријечи, готово стварати језик, пак још за знаност, којој онда једва у овој земљи бијаше икакова трага. Не бивши онда за то никаквијех правила, или барем ја не знајући за таква правила, ковао сам и ковао, како ми се најбоље свиђало, пак се то све тискало и учио. Истом године 1871, поклем се нашао ковач лошији од мене, стадох озбиљски пребирати Вуков речник, да своје посебном расправом колико толико одбраним. Но и онда не било Даничићевијех основа ни коријена, ни

Миклошићеве велике граматике, ни за договор правого којегга филолога, јер онда још бијаше једини у земљи Јагић, па тако и моја расправа не могаше већ храматити у којечем.

По свем том видите, да ја, ако можда и не посве „laicus“, нијесам у народном језику друго већ прави правцати дилетант. С тога ја, како и иначе не желим себи никакове јавности, ни не идем у јавност, да се с филолози огледам; јер како сам ја неук, а они добро подковани, ја бих њих можда будованом, а они мене пушком острагушом, пак ја мртав. Ма једном згодом рече ми управо * * * *: Чудна ствар, да језик исправља човјек, који није филолог! Е, па сам га затим ипак у којечем изправно; али душу у се! Не желећи дакле себи никакве јавности, ево се и вам оглашујем само подписом својегга надимка; а буде ли ми од вас какова знака, можда ћу вам се доцније јавити својијем правијем именом.

Оваки је почетак писма Соколскога, а даље у писму долазе замерке и питања. На ово писмо одговорио сам ја у 52 броју Виенса од г. 1888 на нека питања и ово споменуо: „Ја ћу се обаврети засад само па нека питања, а кад скине г. Соколски с главе бугарску шубару, а с леђа бугаркабаницу и кад му се засија скерлет и кадифа и токе на прима, а злаћане ковче на ногама, онда ћу му одговарати па сва његова питања припадом кад год уграбим времена.“ На овај одговор и на нека разјашњења моја у споменутом броју Виенса добијем карту овога садржаја: „Да вас и опет не снађе напад, наругати се скерлету и кадифи, токам и злаћенијем ковчам, чега свега ма и помишљена у мене нема а није нигда ни било, па бр. 52 лањскога Виенса ево одговора, али само за вас; иначе желим, озбиљно, да с мојим правијем именом остане посве, како вам већ писих, а то само с разлога ондје споменуто. Приложено „Називље“ тиче се покојнога (год. 1874) Живка Вукасовића.

У Загребу 7./I. 1889, дуга улица 30.

Vjekoslav M. Golub

kr. zemaljski skolski nadzornik i profesor.

Ево дакле ко је Соколски. То је многозаслужни надзорник средњих школа у Хрватској, који је превео Dr Franje Моћника Pouku u računici i algebrі za više razrede srednjih učilišta. U Zagrebu 1876.; Dr Franje viteza Моћника Pouku u računici za niže razrede gimnazija. I. Razred. Zagreb 1880.; Dr Franje viteza Моћника Pouku

* Изоставио сам име тога филолога.

u mjerstvu za više razrede srednjih učilišta, pri-
gotovio V. M. Golub. Zagreb. 1887.; Naše račun-
stveno nazivlje i uzgredni pabirci. Napisao Vjeko-
slav M. Golub. U Varaždinu 1871. Многозаслужно-
га надзорника В. Голуба данас покрива црна
земља, његове се затруђене кости одмарају, те
смрћу његовом лишени смо ми сваке обвезе, ко-
јом нас је обвезао за живота, да с његовим име-
ном не излазимо на јавност. Тим, што преки-
дамо обвезу, хоћемо да покажемо високо по-
штовање према покојнику, које је стекао за
живота својим неуморним радом и трудом за
хрватску школу и хрватску школску књижевност.
Вјек. Голуб био је математичар, али је покрај
тога познавао наш језик тако добро, да је знао
сам градити и ковати нове термине математичне
са многим разумевањем и математичари ваља
добро да баце око на његово „Računstveno na-
zivlje“, јер ће у њему наћи много и много злат-
но зрице, којим ће се користити. Računstvenim
nazivljem утукао је Голуб Живка Вукасовића
до ноге.

Треба спомњати своје заслужне људе, тре-
ба петицати њихове заслуге. И ја то чиним по
уверенју и из захвалности према покојнику В.
Голубу. Ја несам познавао покојнога В. Голуба
те не бих ни могао писати живота његова. Он
ми се јавио писмом тек у последње дане живота
својега. А ово, што сам неколико речи споменуо
о њему, чиним из чисте захвалности према мно-
гозаслужном школском трудбенику, коју у цуној
мери заслужује. А оному, који би хтео или је
већ написао у којим хрватским новинама живот
покојников, ево још једно и последње писмо,
које ми је писао, у којем ће можда наћи нешто,
нешто допуне из живота његова;

Велецијењени Господине!

Хвала Вам лијена на Вашијех књижицах, од
којијех једна такођер ми одкри, чега нијесам ни
случио, да сте и ви пчелар, што ми управо
годи. In tenui labor: at tenuis non gloria! вели
Виргилије у почетку IV. књиге својијех Георг-
ика. Колико племенита и корисна забава, труд
и мука! Камо среће, кад би у нас свака сеоска
и градека кућа, уз коју је врт, имала свој пче-
љивак; а тако исто желио бих особито и за
свилене бубе

Да Вам се понешто одужим, изволите и Ви
од мојијех књига примити, што вам их ево
шаљем.

Имајући у „Vienen“ пред очима Ваш конди-
ционал и дозивљући у намет гдјешта из давнине,
напокон смислих, да се паче говори:

Једн. 1. кад бисам знао.	Множ. 1. кад бисмо знали
2. „ бисп „	2. „ бпете „
3. „ бпс „	3. „ бпсу „
а и бит „	

Да ли за то има гдје писмене потврде и гдје
се тако говори, то сада не знам; али ми се чини
да се умом не варам.

Нијесам нигда био пријатељ, многијех по-
знанства, а последњијех 17 година заустављала
ме у том и обсејна служба те сам се слабо с
људми састајао, како мало тко; сада пак, премда
више не служим, састајем се још мање поради
болешљивости. За то не ћу лако ни сазнати,
држи ли овдје тко биоградско „Коло“. Ако не
буде друкчије, а буде вриједно, можда ћу га сам
држати.

Како чујем, овдје би неки хтјели да пога-
ђају, тко је онај Соколски. Нека их, ја се не
одајем; јер ни добљу, ни здрављем, ни знањем
нијесам подобан, да се с њима натезем. Буде ли
пак које зрице здраво, не треба му тог имена,
ма и поникло, како се чини, у средину и за-
падном и источном; што ако узбуде, погодио сам
боље него сам и помињао. Мени самому не треба
никакве славе, ни свађе.

А зашто баш Соколски? У Пожеги, гдје сам
провео дјетињство и прву младост, има бријег
Соколовац, на којем роди поженско најбоље црно
вино. Управо под тијем бријегом и ја сам неко
вријеме живио, и с тога се прије 40 година на
некијех јавнијех ситницах подписивао „Соколов-
чанин“. У Биограду, гдје сам од 3. Лишња 1845.
до Рујна 1850. био јавни учитељ, био је јавни
учитељ францускога језика неки Соколски, под
којијем се је именом скривао пребјег Пољак, веома
углађен можда и грофовскога рода господин,
умријевши овдје још прије мојега одласка. Не
буди вам дакле чудо, што се и мени прохтјело
бити Соколски а не Јастријоб.

Чудим се а готово ми вае је и жао, да сте
нишли читати оно називље, што мора да је управо
досадно. Ја сам нишући оно очекивао, да ће
бити о њем јавне разправе, не би ли се што по-
уздана о називљу у обће углавило. Вукасовић
се грозио, да ће проти оному написати и своји-
јем трошником издати читаву књигу; али премда
је он још три године живио, нити се када он а
ни тко други јавио те мој рад не уроди управо
ничијем, ако сам га и разаслао на више страна.
Па готово није могло друкчије ни бити, пошто
математичари нијесу филолози, а филолози хоће,
да се не разумију у математику. Радњу су ми
ушметно одобрили паче и похвалили једини Ма-
журанићи, Иван и брат му Антун, те професори
Ваљавец и Женић, и то бејаше ми сваколика
награда. Данас бих и ја сам којешта друкчије
написао; али онда не знадох боље ја, а ни тко
други барем из овијех крајева.

Напокон изволите примити моју особиту
хвалу на ванем пријатељском одзиву и не замје-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unizg.hr

рите мојему досађивању. Поздрављајући вас што најердачније, биљезим се с особитијем штовањем
У Загребу, 19./7. I. 1889.

В. М. Голуб.

Блики повод, да напишем ово неколико речи о покојном В. Голубу, дала ми је реч *лијешник* у Рајеткованју Луке Зора.

2.) У Рајеткованју Луке Зора стоји: „Јамац и јамство в. јемац и јемство. Ови потоњи мислим да нијесу добри облици. Ми немамо глагола *јемити* него *јамити*, пак за то и *јамачно* мјесто *јемачно*, *најам* а не *најем*, *зајам* а не *зајем*, *сјајам* а не *сајем*, *ујам* а не *ујем*. *Јамцац* и *јамство* су наши народни облици, а *јемац* и *јемство* стари и *руски*. Истина да имамо *јемачки кош*, али не ваља ићи за ријеткијем примјерима.

Нема право г. Лука Зоре, што каже да су *јемац* и *јемство* руски облици и да су само *јамац* и *јамство* добри облици. То је нето, говорећи о књизи „О српском језику“ од Јована Бошковића, неправо доказивао Јагит у Archiv-у für slavische Philologie. Zehnter Band. Erstes und zweites Heft, да је *јамац* zur Hälfte serbisch, zur andern Hälfte aber kirchenslavisch. Ја сам у својој књизи „О српском језику“, доказао да то није истина и да је *јемац* тако исто српскога обличја реч као што је и *јамац* и ја о том не бих сад више говорио, јер држим да сам у својој књизи потпуно доказао да су *јемац* и *јамац* једнако српски облици, али кад се у Radu jugosl. akademije наново вели да је *јемац* рускога обличја реч, онда морам и ја опет поновити ту ствар и показати да то није истина. Да је *јемац* реч српскога обличја, имамо два доказа: Прво нам доказује Вуков речник, а друго стари словенски језик. Ја не знам како се може тврдити да је *јемац* реч

Карловци.

рускога обличја, кад у Вукову речнику има *јемац*, *јемач*, *јемачица*, *јемачки кош*, *јемати*, *јемање*, *јематва*, *јемачиги*, *јемачити се*. Ја не знам, како се може тврдити да је *јемац* рускога обличја, кад у трећој књизи српских народних пјесама од Вука у песми „Мајстор Манојло“ долази та реч више пута:

Пагуби се пашина јабука
У Будиму граду бијеломе.
Пушта паша лакога телала,
Телал виче по Будиму граду,
Да се један за другога *јемчи*;
За којег *јемац* не пзиде,
Хоће њега паша погубити.
Све се један за другога *јемчи*;
Све богати те за богатога,
Сиромаси један за другога.
За једнога *јемац* не пзиде,
За јунака мајстора Манојла.

Друго, ја не знам како се може тврдити да је *јемац* рускога обличја, кад у старословенском долази примъ и при-емъ, примъникъ и при-емъникъ, примъница и при-емница. Корен је од тих речи *им* = *јѣм*, дакле српски *јемац*, али глагол *им-а-ти* има презенат *и-емлѣх*, а Лескин вели: „*имати* (= *јѣм* — Verhältniss wie бѣрати: берѣ) *и-емлѣх*“. Ако је дакле *јемац* рускога обличја реч, онда је и *берач* рускога обличја реч, а то мислим да не ће нико тврдити, јер *имати* (= *јѣмати*) стоји према *и-емлѣх*, као бѣрати према берѣ. Глагол *и-ати* има основу *им* (*јѣм*) и *и-ем*: *поимъ* (*пои-ѣмъ*) и *пои-емъ* и према томе имамо и *јамац* и *јемац*, а глагол *имати* има увек *и-емлѣх* као бѣрати: берѣ и према крњој презенатској основи мора бити добро и српско *јемац*, *јемач*, као што је добро од крње презенатске* основе *берач* (берѣ). Зато, што у старословенском имамо основе *им* (= *и-ѣм* = *јамац*) и *и-ем* (*јемац*), може и мора бити добро и *јамац* и *јемац*.

* Пуне су презенатске основе *и-емјо*, *и-емје*, *беро*, *бере*.

Јован Живановић.

К О В Ч Е Ж И Њ

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Српска Књижевна Задруга известила је расписом од 18. окт. о. г. своје поверенике о својем досадањем раду. По распису до сад су штампане и готове три књиге: *Косте Трифковића* Драматски списи I., *Сима Матавуља* приповетка „Вакоња Фра-Брне“, дра. *Милана Јовановића* црте

„С мора и са сува“. Штапају се (и нешто ће скоро бити готово) још т и: *Доситија Обрадовића* „Живот и прикљученија I.“, *Ј. Стер. Поповића* „Даворје“ (све оригиналне песме) и *Игњатија Николајевића Потапенка* приповетка „Права служба“ у преводу М. Ђ. Милићевића. Осим тога штапаће се и прва свеска „Историје српскога народа с погледом на историју суседних Бугара и Хрвата“ од *Љуб*

Ковачевића и Љуб. Јовановића. Хоће ли се на овом броју књига стати ове године, зависиће од тога, како ће се одржати до краја године досадашњи леп одзив народни. Од тога одзива зависи други један корак, врло крупан према новчанам нашим приликама. Ради смо, наиме ако нам допусте новчана средства, предати члановима књиге у *тврдом повезу* (укоричене)*. — Као што се из овога расписа види, вредна управа свим својим силама ради, да се узвишени и знаменити задатак Српске Књижевне Задруге што ејајније испуни већ ове године. На народу је сада, да тај рад помогне уписујући се што више у Задругу. Као у сваком послу тако ни овде не ће се моћи урадити ништа без покретача. Многи би се с драге воље уписао, да зна камо и коме се треба обратити. Родољубива дужност би била у првом реду наших свештеника и учитеља а после трговаца и сваког свесног и отреситог Србина, да се лати скупљања чланова. Колико нам је познато, досад се у Бачкој и Банату одазваше тек неколико места (у Бачкој: Н. Сад 64 чл., Мол 19 чл., Чуруг 14 чл., и неколико даше по једног члана), а могло би свако село дати по десетак чланова. Три фор. само по себи није велик новац а кад се за њих добије близу 100 штампаних таб. онда је управо ситница. Пренимо се дакле, приономо око скупљања чланова, нека се камен по камен сагради на чврстом темељу свести и просвећености целокупног Српства огромна, величанствена палача Српске Књижевне Задруге!

— У хрватском делу нашега народа се решава у школи, држави и књижевности знаменито питање: *о правопису*. Док је у нас то питање теоретски решено још 1847 год. Даничићевим „Ратом за српски језик и правопис“, док су и Срби католици већ давно примили Вуков фонетички правопис, ма да пишу латинским писменима, дотле су Хрвати тврдокорно држали и бранили етимолошки. Као што у ћирилоској писмености еве до Вука (1818 год.) не беше у писању никакве постојаности, него је сваки књижевник имао свој правопис, тако је у Хрвата било до илирског покрета. Год. 1830. покушао је већ тога покрета Љ. Гај својом књижицом „Kratka osnova hrv.-slav. pravopisa“ поставити правила за правопис, али он не имаше ни близу онога филозофског дара, који показа Вук. Из чешкога правописа преузео је Гај некоја писмена и етимолошко начело и већ 1836. год. његов се правопис прими свугде. С малим изменама тај правопис употребљавају Хрвати и данас. Он не одговара баш никако природи нашега језика, али ни та прилика ни пример Срба, који пишу и ћириловским и латинским словима по фонетичким начелима, ни пример појединих изузетака међу Хрватима, не могуће приволети људе т. зв. загребачке школе, да се оставе својега неприродног и недоследнога правописа. 1889. год. узе влада хрв.-слагонска ствар у своје руке, сазове одбор стручних људи, који прихвате фонетичку. Влада повери познатом знаоцу српскога језика дру. *Јовану Брозу* да потанко изради правопис по фонетици и његов рад је скоро угледао света у Загребу под натписом „Hrvatski pra-

voris“; ово ће бити одеад службен правопис за Хрв. и Славонију. Замашај овога корака је веома велик. И опет је пала једна преграда, која дөбане једнојезичну књижевност Хрвата и Срба. Место којекаквих ситнарија, као лепе среће, да се наши књижевни листови (особито хрватски) више брину о том, како да се отклони и *последња преграда*: *исмо*, па да свака књига нашега језика може путовати с руке на руку без препреке из Загреба у Београд и Н. Сад и обратно. Потрошак књига и српских и хрватских удвојио би се тако, а то би дало орловека крила нашој књижевности. — У 45. бр. *Vienae* има расправа „O hrvatskom pravopisu“ (свршиће се у 46. бр.) из зналачког пера, у којем се препоручује нови правопис и доказује се и данашњим језиком и старијим књижевним споменицима, да једино он има разлог. Нешто ћемо напоменути из те расправе, нека зна *Vienae*, да нисмо превидели. На 714б. стр. наводи још засеад непознати писац за „*rovjest hrvatskog pisma*“ примере из Миклошићевих „*Monumenta Serbica*“ и то из босанских листина: Кулина бана, поповеке опћине, бана Матије Нинослава, (у којој Нинослав изреком зове своје људе *Србима*), Твртка, (који се у тој листини потписује „*Стефанъ Твртко въ Христа бога краљъ Срблѣтъ и Боснѣ и Приморию*“). Колику је вину дигао *Vienae* на Јиречка, што није назвао листине, које нађе у дубровачкој архиви, хрватским, што један научник Јиречкова кова никад не би могао учинити, јер нема разлога! А шта ми да кажемо за овако писање *Vienae*? Само га бележимо као доказ познате мирољубивости и тактичности хрватске.

— *Мало шале*. „*Obzor*“ у 255. бр. извештавајући да је 5. о м. отворен „*grčko istočni srbski narodno-erkveni sabor*“ наставља: „*Sto nas је veoma zabolilo (треба: zaboljelo) već u ovoj prvoj sjednici, to је, da је reskript čitan prvo na magjarskom a za tim na hrvatskom jeziku. Karlovci se nalaze na hrvatskom teritoriju, a na ovom teritoriju nema i ne može biti drugoga službenoga jezika osim hrvatskoga... Jezik kongresa pak jest hrvatski(!) — ili — kako ga gospoda na kongresu nazivaju — srbski.*

× Акошта, нама би Србима требала историја српске књижевности, јер је Новаковићева историја књижевности сада већ и сувише непотпуна, (друго је издање његове историје књижевности изишло још 1871!), а друго, та је историја већ одавна расчепана тако, да се не може ни по коју цену више добити. Оно истина „*Матица Српска*“ већ толико година како расписује награду од 100 дуката за историју српске књижевности, па још никако да се нађе детић, да бар покуша, да нам је напише. Да тој невољи доскочи, написао је *Јован Бошковић* „*Писма о књижевности српској и хрватској*“, и та су писма почела изилазити у „*Летопису Матике Српске*“. У 170. и 171. свесци већ је изишла прва половина тих писама, и ово је дана — као што читамо — одштампана и у засебној књигу. Када и друга половина буде одштампана, имаћемо ипак историју књижевности српске, којом ћемо се моћи послужити, док не добијемо већу и потпунију.

САДРЖАЈ: Песништво: Јесење Вече. Не знаш. Ни из чега. Црвена капа. — Књижевност: Стојан Новаковић. Бранич српског језика. — Ковчежић: Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожиа у Београду.